

Extraordinary rendition

Een omstreden wapen in terrorismebestrijding

In de strijd tegen het internationale terrorisme nemen de Verenigde Staten onconventionele maatregelen, die felle kritiek opleveren. Voorbeelden hiervan zijn het gebruik van de detentiefaciliteit Guantánamo Bay en de beslissing om de Conventies van Genève niet van kracht te laten zijn op leden van Al-Qaeda en Talibanstrijders. In de laatste paar jaren is een andere onconventionele maatregel, *extraordinary rendition*, steeds meer onder de aandacht gekomen.

Extraordinary rendition (buitengewone overdracht) is de praktijk waarbij terreurverdachten door de CIA buiten de grenzen van de Verenigde Staten verplaatst worden van het ene land naar het andere, doorgaans het land van herkomst van de verdachte, zonder dat sprake is van een officiële uitlevering via de gebruikelijke justitiële instanties, op basis van internationale verdragen. Dit artikel beoogt een overzicht te geven van deze praktijk van *extraordinary rendition*, die in de Verenigde Staten met veel geheimhouding is omgeven.

Verdachten worden, eenmaal overgevologen naar hun land van herkomst, overgedragen aan de plaatselijke autoriteiten om te worden verhoord. Voorstanders van *extraordinary rendition* beweren dat wanneer verdachten worden ondervraagd in een vertrouwde omgeving en door landgenoten, het rendement van de ondervragingen hoger is. Bezwaarlijk aan *extraordinary rendition* is dat de terreurverdachten gestuurd worden naar landen – o.a. Egypte, Syrië en Jordanië – die een slechte reputatie hebben op het gebied van de behandeling van gevangenen. Er bestaat weinig twijfel over dat een deel van de verdachten die in het kader van *extraordinary rendition* in veelal Arabische landen terechtkomen, wordt gemarteld. Critici van *extraordinary rendition* duiden om die reden het verschijnsel aan als 'martelen op afstand' of 'het uitbesteden van martelingen' (*outsourcing torture*).

Naast de schending van mensenrechten die inherent lijkt aan *extraordinary rendition*, is in de afgelopen jaren gebleken dat sommige slachtoffers ten onrechte zijn opgepakt. Een uitvoerig gedocumenteerd voorbeeld hiervan is dat van de Canadees van

Syrische komaf Maher Arar. Toen hij in september 2002 in New York wilde overstappen op een vliegtuig naar Canada, werd hij door de Amerikaanse grenspolitie gearresteerd op verdenking van lidmaatschap van Al-Qaeda. Na twee weken werd Arar naar Jordanië gevlogen. Vanuit Jordanië werd hij vervolgens naar zijn geboorteland Syrië vervoerd, waar hij naar eigen zeggen tien maanden opgesloten zat in een kleine vochtige cel en regelmatig met een metalen kabel werd geslagen. Uiteindelijk werd Arar na een jaar vrijgelaten, omdat zijn Syrische ondervragers geen band met Al-Qaeda konden vaststellen.¹ De zaak-Arar bracht de Canadese autoriteiten in verlegenheid, omdat zij zich weinig hadden ingezet om hun landgenoot tegen de *rendition* en het Syrische gevangenisregime te beschermen. Het gegeven dat in ten minste enkele gevallen van *extraordinary rendition* de verdachte onschuldig bleek, draagt bij aan de omstreden status van het verschijnsel.

Renditions in de praktijk

Extraordinary rendition is een praktijk die al vóór de terroristische aanslagen van 11 september 2001 werd toegepast. Volgens sommige bronnen werden *renditions* mogelijk vanaf 1986, toen het *Counter-Terrorism Center* van de CIA werd opgericht; andere bronnen geloven dat het verschijnsel pas onder Clinton werd geconcipieerd en als doel had terreurverdachten effectiever te kunnen vervolgen.² De voormalige CIA-medewerker Melissa Boyle Mahle schrijft dat de CIA in de jaren '90 talrijke *rendition operations* uitvoerde tegen terroristen, drugshandelaars en een enkele voortvluchtige buitenlandse overheidsfunctionaris. Niet alle operaties waren volgens haar succesvol; er werden er meer voortijdig afgebroken dan succesvol beëindigd. Zij noemt een geval waarbij een kandidaat voor *rendition* met veel moeite werd getraceerd. De operatie werd echter op het allerlaatste moment afgeblazen, toen bleek dat de CIA de verkeerde man op het oog had.³

Vaststaat dat vanaf medio jaren negentig de CIA de *rendition* van tientallen terreurverdachten naar in het bijzonder Egypte begon te organiseren. Voorma-

lig CIA-directeur George Tenet heeft getuigd dat er vóór '9/11' in totaal 70 gevallen van *extraordinary rendition* waren. Alles wijst erop dat na '9/11' het aantal gevallen sterk is toegenomen. Een voorzichtige schatting is dat er gedurende die periode 100 à 150 *renditions* hebben plaatsgevonden.⁴ De uitbreiding van het aantal *renditions* werd volgens *The New York Times* van 6 maart 2005 onder andere gefaciliteerd door een geheime instructie (*directive*), die president Bush zes dagen na '9/11' tekende. Deze instructie, alsmede een aantal aanpassingen in bestaande documenten, gaven de CIA verregaande bevoegdheden Al-Qaedaleden waar ook ter wereld te vervolgen.

Landen waar terreurverdachten naar toe worden verplaatst onder de noemer van *extraordinary rendition*, zijn Egypte, Syrië, Jordanië, Jemen en Oezbekistan. Vermoedelijk zijn tevens verdachten naar Algerije en Marokko overgebracht.⁵ Met al deze landen zouden de Verenigde Staten een overeenkomst hebben (of hebben gehad), waarin de *renditions* worden geregeld. Syrië en Oezbekistan werken inzake *renditions* waarschijnlijk niet meer samen met de Verenigde Staten, nadat de betrekkingen van beide landen met Washington in 2005 aanzienlijk waren bekoeld.

De verplaatsing van terreurverdachten van de ene plek naar de andere buiten de Verenigde Staten geschiedt niet alleen door middel van *extraordinary rendition*. Honderden Talibanstrijders en vermoede Al-Qaedaleden zijn ten tijde van de verdrijving van het Talibanbewind in Afghanistan naar Guantánamo Bay gedeporteerd. Een beperkte groep van deze gevangenen is later naar gevangenissen in landen als Saoedi-Arabië, Jemen en Afghanistan overgebracht, teneinde het aantal gevangenen in Guantánamo Bay terug te brengen.⁶ Hierbij geldt evenals bij de *extraordinary renditions* het bezwaar dat de terreurverdachten mogelijk worden gemarteld in de landen waar ze naar toe gezonden worden.

Sommige terreurverdachten werden, alvorens naar Guantánamo Bay te zijn gebracht, verhoord in de landen die een rol spelen bij de *extraordinary renditions*. Een van hen is de Australiër van Egyptische afkomst Mamdouh Habib, die enkele weken na '9/11' in Pakistan werd opgepakt en via Afghanistan en Egypte, waar hij naar eigen zeggen werd gemarteld, uiteindelijk in Guantánamo Bay terecht kwam. Aan het eind van zijn in totaal veertig maanden durende odyssee werd Habib zonder aanklacht vrijgelaten.⁷

Ook is er op beperkte schaal sprake van zogenaamde *reverse rendition*. Daarbij wordt een terreurverdachte door plaatselijke autoriteiten opgepakt, al dan niet op verzoek van de Verenigde Staten, en vervolgens aan de Amerikanen overgedragen. Dit gebeurde met de Jemeniet Abdul Salam Ali al-Hila, die in september 2002 in Kaïro door de Egyptische politie werd opgepakt, vervolgens werd overgebracht naar Afghanistan, en na ruim een jaar in Guantánamo Bay terecht kwam.⁸ Enige tientallen soortgelijke gevallen zijn tot nog toe geteld.

Ten slotte is er een beperkte groep terreurverdachten die wordt vastgehouden in door de CIA beheerde *ghost prisons*, die zo worden genoemd omdat informatie erover schaars en strikt geheim is. Volgens de Amerikaanse mensenrechtenorganisatie *Human Rights First* zijn er niet minder dan 24 *ghost prisons*; *The Washington Post* heeft het over *ghost prisons* in maximaal acht landen. In deze gevangenissen bevinden zich verdachten van het zwaarste kaliber, onder wie kopstukken van Al-Qaeda. Terreurverdachten die worden onderworpen aan *rendition* zouden niet tot deze zwaarste categorie verdachten behoren. Enkele van de *ghost prisons* bevinden zich of hebben zich volgens berichten bevonden in Afghanistan, Thailand, Guantánamo Bay (buiten de 'normale' detentiefaciliteit aldaar) en Oost-Europese landen. *The Washington Post* zegt te weten om welke Oost-Europese landen het gaat, maar de krant geeft deze informatie niet prijs, op verzoek van (Amerikaanse) overheidsfunctionarissen. *Human Rights Watch* vermoedt dat het Polen en Roemenië zijn.⁹

De rechtmatigheid van *extraordinary rendition*

Resolutie 1566 van de VN-Veiligheidsraad van oktober 2004 bepaalt: 'States must ensure that any measures taken to combat terrorism comply with all their obligations under international law, and should adopt such measures in accordance with international law, in particular international human rights, refugee, and humanitarian law.' De Verenigde Staten zijn bij de terrorismebestrijding dus gebonden aan de mensenrechtenverdragen die ze in de loop der jaren ondertekend hebben. Sommige onderdelen uit die verdragen lijken de praktijk van *extraordinary rendition* duidelijk in de weg te staan.

Dat geldt in het bijzonder voor artikel 3 van het *VN-Verdrag tegen foltering*, waarin de participerende staten zich verplichten personen onder geen beding naar een andere staat te verplaatsen wanneer er sub-

stantiële redenen zijn te geloven dat de desbetreffende persoon het gevaar loopt er gemarteld te worden. Nog in 1998 heeft het Congres deze verplichting bekrachtigd bij de aanname van de *Foreign Affairs Reform and Restructuring Act*.¹⁰ Deze wet verbiedt de Verenigde Staten 'to expel, extradite or otherwise effect the involuntary return of any person to a country in which there are substantial grounds for believing the person would be in danger of being subjected to torture, regardless of whether the person is physically present in the United States.'¹¹ Vooral de laatste bijzin in deze formulering lijkt bij uitstek toepasselijk in het licht van *extraordinary rendition*. Naast het VN-Verdrag tegen foltering is *extraordinary rendition* in principe onverenigbaar met de verplichtingen die de Verenigde Staten zich hebben opgelegd door het ondertekenen van een reeks andere documenten, zoals de Conventies van Genève, het Internationaal Convenant over Burgerlijke en Politieke Rechten en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.¹²

De Verenigde Staten beseffen de mensenrechtenproblemen in de landen waar terreurverdachten naar toe worden overgebracht. In rapporten van het *State*

De praktijk van 'extraordinary rendition' staat op gespannen voet met mensenrechten

Department wordt elk van de desbetreffende landen geassocieerd met de stelselmatige toepassing van martelpraktijken in gevangenissen.¹³ Om *extraordinary rendition* toch verdedigbaar te maken, wordt van de landen waar terreurverdachten naar toe worden gestuurd, de garantie (*assurance*) gevraagd dat de verdachten humaan zullen worden behandeld. Met die garantie op zak is het volgens de autoriteiten niet meer zo dat er reden is aan te nemen dat de verdachten eventueel gemarteld zullen worden, en kunnen de *renditions* dus plaatsvinden. Critici van *extraordinary rendition* vegen de vloer aan met deze procedure, voornamelijk omdat de garanties géén juridische status hebben. Wanneer de verdachten tóch gemarteld worden, is er geen enkel formeel instrument voorhanden dat de daders kan dwingen het martelen te stoppen. Dat de garanties niet al te veel waard zijn, blijkt ook uit uitspraken van CIA-directeur Porter Goss en minister van justitie Alberto Gonzal-

es. Zij hebben beiden toegegeven dat de Verenigde Staten niet volledig kunnen nagaan of de landen waar de verdachten ondervraagd worden, zich aan de belofte van humane behandeling houden.¹⁴ Mensenrechtenorganisaties doen de garanties waarmee de *renditions* worden gerechtvaardigd, af als een farce.

Behalve verwijzen naar de garanties van humane behandeling kunnen de voorstanders van *extraordinary rendition* zich eventueel beroepen op een bepaling uit de kleine lettertjes van de eerdergenoemde *Foreign Affairs Reform and Restructuring Act*.¹⁵ Die bepaling sluit bepaalde categorieën verdachten uit van de algemene regels met betrekking tot het overdragen van personen aan andere landen. Daaronder is de categorie personen van wie redelijkerwijs kan worden aangenomen dat ze een gevaar vormen voor de binnenlandse veiligheid van de Verenigde Staten.¹⁶ Mocht het nodig zijn zich juridisch te verdedigen tegen de beschuldiging dat *extraordinary rendition* in strijd zou zijn met bestaande verdragen, dan kan volgens sommigen naar deze bepaling worden verwezen. Critici van *extraordinary rendition* hekelen wat zij noemen het marchanderen met wetgeving en interpretaties om de *renditions* te kunnen verdedigen en wijzen op de ondubbelzinnigheid van een reeks mensenrechtenverdragen die *extraordinary rendition* zonder meer lijkt te verbieden. Wat de CIA zichzelf toestaat en verbiedt met betrekking tot *extraordinary rendition*, is niet bekend: het CIA-document dat de *renditions* reguleert, is geheim.

Extraordinary rendition en Europa

Een aantal Europese landen heeft in de afgelopen jaren ongewild te maken gekregen met de CIA-praktijk van *extraordinary rendition*. In februari 2003 werd in Milaan de radicale moslimgeestelijke Hus-san Mustafa Omar Nasr, ook bekend als Abu Omar, in een zorgvuldig geplande operatie door medewerkers van de CIA opgepakt. Na zijn aanhouding werd Nasr naar de Amerikaanse legerbasis Ramstein in Duitsland gevlogen en van daaruit verder vervoerd naar Egypte. In een telefoongesprek in 2004 vanuit Egypte vertelde Nasr zijn echtgenote dat hij gemarteld was; meer is van hem sinds zijn *rendition* niet vernomen. Men neemt aan dat hij zich in Egyptische gevangenschap bevindt.¹⁷

De Italiaanse autoriteiten hadden verscheidene redenen om *not amused* te zijn over deze brutale ontvoering. Slechts een klein aantal Italiaanse functionarissen was zichtbaar door de CIA ingelicht over de

op handen zijnde operatie; onduidelijk is of premier Berlusconi en andere politici op de hoogte waren.¹⁸ In ieder geval kwam de *rendition* voor een deel van de relevante Italiaanse gezagsdragers als een volslagen verrassing. Gebleken is dat de Italiaanse justitie op het moment van de operatie bezig was met een eigen onderzoek naar de activiteiten van Nasr. Dat onderzoek werd vanzelfsprekend door de ontvoering verstoord. In juni 2005 heeft een Milanese rechtbank verzocht om de uitlevering van de bij de operatie betrokken CIA-agenten, nadat in een uitgebreid onderzoek was vastgesteld hoe de ongeveer twintig agenten te werk zijn gegaan. Italiaanse functionarissen hebben geklaagd over het gebrek aan openheid en de weinig coöperatieve handelwijze van de Amerikanen in de zaak-Nasr. Berlusconi en zijn ministers hebben weinig willen zeggen over de kwestie.

Op oudejaarsavond 2003 werd de in Duitsland woonachtige Khaled Masri opgepakt aan de Macedonische grens. Na enige weken in Macedonische gevangenschap werd hij naar Afghanistan gevlogen, waar hij vervolgens vier maanden onder erbarmelijke omstandigheden vastzat. Het vermoeden bestaat dat Masri's *rendition* naar Afghanistan door de CIA werd uitgevoerd. Masri's advocaat denkt dat zijn client werd opgepakt omdat hij een naamgenoot is van een gezocht Al-Qaeda lid.

In Zweden ontbrandde in 2005 een schandaal, nadat bekend was geworden hoe in december 2001 twee Egyptische asielzoekers door de CIA vanuit Stockholm naar Egypte waren gebracht door middel van een *extraordinary rendition*. Destijds besloot Zweden de twee mannen, Achmed Agiza en Mohammed al-Zari, op stel en sprong uit te zetten. Aangezien de Zweedse veiligheidsdienst daar zelf zo snel geen vliegtuig voor beschikbaar had, werd voor de uitzetting de hulp ingeroepen van de CIA, nadat van de Amerikanen de garantie was verkregen dat de twee mannen correct behandeld zouden worden. Van Egypte had Zweden bovendien de garantie gekregen dat Agiza en al-Zari niet zouden worden gemarteld en een eerlijk proces zouden krijgen. Zweedse functionarissen op het vliegveld van Stockholm verbaasden zich over de hardhandigheid waarmee Agiza en al-Zari door de Amerikanen aan boord van het vliegtuig werden gebracht dat hen naar Egypte zou brengen. In de Egyptische gevangenis zijn de twee mannen naar eigen zeggen gemarteld. Al-Zari werd ten slotte vrijgesproken, terwijl Agiza een celstraf van 25 jaar kreeg. Het politieke schandaal dat ont-

brandde toen de bevindingen van een parlementair onderzoek over de kwestie naar buiten kwamen, betrof in de eerste plaats het feit dat de Zweedse autoriteiten de feitelijke uitzetting overlieten aan de CIA. Daarnaast bestond verontwaardiging over het gegeven dat de garantie die Egypte had afgegeven met betrekking tot de humane behandeling van Agiza en al-Zari ogenschijnlijk niet was nagekomen.¹⁹

In Zweden, Italië en Duitsland zijn uitvoerige officiële onderzoeken verricht naar de genoemde kwesties. Spaanse autoriteiten hebben onlangs een onderzoek op touw gezet naar de activiteit van CIA-medewerkers op Spaans grondgebied, nadat in de openbaarheid was gekomen dat een vliegveld op Mallorca als tussenstop heeft gefungeerd voor een vliegtuig waarmee een groot aantal *renditions* is uitgevoerd.²⁰ Kort na de terreuraanslagen in Londen van 7 juli 2005 stelde de CIA haar Britse collega's voor een mogelijke medeplichtige van de aanslagen op te pakken in Zuid-Afrika en via een *rendition* naar een ander land te brengen voor ondervraging. De Britten lieten echter, tot ergernis van de CIA, weten niet mee te willen werken aan de praktijk van *extraordinary rendition*.²¹ De verontwaardiging, en ten dele verwondering, in Europa over de besproken kwesties en de onwil mee te werken aan *extraordinary rendition* maken duidelijk dat er over de wenselijkheid en rechtmatigheid van de omstreden praktijk in de Verenigde Staten enerzijds en in de meeste Europese landen anderzijds heel uiteenlopende voorstellingen bestaan.

Martelen op afstand?

Een inmiddels gevleugelde uitspraak van voormalig CIA-functionaris Bob Baer geeft aan wat volgens velen de essentie van *extraordinary rendition* is: 'If you want a serious interrogation, you send a prisoner to Jordan. If you want them to be tortured, you send them to Syria. If you want someone to disappear – never to see them again – you send them to Egypt.'²² De meeste mensenrechtengroeperingen, journalisten en onafhankelijke experts twijfelen er niet aan dat de terreurverdachten die aan *extraordinary rendition* worden onderworpen, inderdaad wreed worden behandeld in de gevangenissen waarin ze belanden. In een interview in *The Times* van 27 januari 2005 verzekerde president Bush evenwel: '[...] torture is never acceptable, nor do we hand over people to countries that do torture.' Minister van justitie Gonzales heeft eveneens ontkend dat het beleid zou zijn, verdachten

te sturen naar landen waar het waarschijnlijk is dat ze zullen worden gemarteld.²³

Over de vraag of agressieve verhoormethoden effectief zijn, lijkt niet veel verschil van mening te bestaan. Weliswaar worden door martelen veel bekentenissen afgedwongen, maar de kwaliteit van die bekentenissen is laag. Ook CIA-directeur Goss heeft verklaard dat naar de overtuiging van deskundigen de mishandeling van gevangenen niet een effectieve manier is om bruikbare informatie te verkrijgen.²⁴ Als dit zo is, dan is de vraag gerechtvaardigd waarom de Verenigde Staten weigeren vast te houden aan de strenge regels die in internationale verdragen aan de ondervraging van verdachten worden verbonden.

Gonzales heeft gezegd dat het VN-Verdrag tegen foltering niet van kracht is wanneer terreurverdachten buiten de grenzen van de Verenigde Staten in Amerikaanse gevangenschap worden ondervraagd, hetgeen uiteraard nog niet wil zeggen dat de terreurverdachten ook metterdaad worden gemarteld.²⁵ Ondervragers van de CIA mogen in het buitenland gebruik maken van de door de CIA goedgekeurde 'Enhanced Interrogation Techniques', waarvan er enkele verboden worden door het VN-Verdrag tegen foltering. Eén van die bijzondere ondervragingstech-

die onder de verantwoordelijkheid van het Pentagon vallen, zoals Guantánamo Bay en gevangenissen in Irak en Afghanistan. De rol van de CIA in de terrorismebestrijding, voor een deel belichaamd door *extraordinary rendition* en *ghost prisons*, is minder vaak onderwerp van discussie. Het Witte Huis en de CIA is er veel aan gelegen de regelingen met betrekking tot behandeling van terreurverdachten, die kort na '9/11' werden opgesteld, te behouden. Niettemin gaan steeds meer stemmen op om die regelingen aan te passen aan internationale verdragen, in het bijzonder de Conventies van Genève. Onder de voorstanders van dergelijke veranderingen bevinden zich veel gezaghebbende functionarissen van het Pentagon en het State Department, onder wie blijkbaar ook *Secretary of State* Condoleezza Rice.

In oktober 2005 wist de Republikeinse senator McCain, die zelf in krijgsgevangenschap in Vietnam gemarteld is, een grote meerderheid in de Senaat achter zich te krijgen voor een amendement op de defensiebegroting dat 'marteling en onmenselijke behandeling' van terreurverdachten moet uitbannen. Dit amendement zou mogelijk ook implicaties hebben voor het CIA-programma van de *extraordinary renditions*. Het Witte Huis, in deze vooral vertegenwoordigd door vice-president Cheney, reageerde op de aanneming van het amendement door te pleiten voor een aanpassing die de CIA vrijstelling zou geven van uitvoering ervan. Om zijn argument kracht bij te zetten, heeft Cheney beweerd dat de 'agressieve ondervraging' door de CIA van Al-Qaeda-kopstuk Khalid Sjeik Mohammed nuttige informatie heeft opgeleverd.²⁷

Een ander voorstel dat verandering moet brengen in het juridische kader omtrent de behandeling van terreurverdachten, betreft een nieuwe instructie (*directive*) van het Pentagon. De instructie beoogt de regelingen aangaande het oppakken en de detentie van terreurverdachten meer te laten harmoniëren met internationale verdragen. Een van de positieve effecten hiervan zou zijn dat het de Verenigde Staten meer *goodwill* in de wereld zou opleveren. De behandeling van terreurverdachten die door de CIA worden vastgehouden, zou zijn uitgesloten van deze instructie. Nochtans heeft het Witte Huis zich ook tegen dit voorstel van het Pentagon fel verzet. Het voornaamste argument tegen dergelijke voorstellen is, dat het de betrokken organen de middelen ontnemt die noodzakelijk zouden zijn in de strijd tegen het terrorisme.

De Democratische senator Jay Rockefeller, vice-voorzitter van de inlichtingencommissie van de

Martelingen dwingen veel bekentenissen af,

maar de kwaliteit daarvan is laag

nieken is het zogenaamde *water-boarding*. Daarbij wordt het slachtoffer vastgebonden, krijgt een doek over het hoofd, en wordt onder water geduwd, waarbij hij de sensatie krijgt dat hij verdrinkt.²⁶ Mensenrechtengroeperingen redeneren dat wanneer de CIA zich dergelijke verhoormethoden veroorlooft, ze waarschijnlijk weinig scrupules heeft terreurverdachten te laten martelen in de gevangenissen waar zij door *extraordinary rendition* in belanden.

Debat

In de Amerikaanse politiek bestaat een brede oppositie tegen de huidige regelingen met betrekking tot de behandeling van terreurverdachten – en dat niet alleen aan Democratische zijde. Recent zijn diverse voorstellen ingebracht die verandering kunnen brengen in de bestaande regelingen. In het politieke debat wordt vooral veel aandacht geschonken aan aspecten van de behandeling van terreurverdachten

Senaat, pleit er al meer dan een jaar voor, dat de Senaat meer toezicht krijgt op de rol van de CIA bij terrorismebestrijding. Voor dit idee heeft Rockefeller vooralsnog weinig steun gevonden. Hij beklagt zich erover dat oproepen tot meer toezicht op de veiligheids- en inlichtingendiensten als onpatriottisch worden verworpen.²⁸ De genoemde voorstellen zijn slechts enkele van de vele pogingen iets te veranderen aan de huidige situatie, die door menigeen als onbevredigend wordt ervaren. De politieke strijd over de behandeling van terreurverdachten zal in de komende jaren waarschijnlijk aanhouden.

Gevraagd in 2002 naar de behandeling van terreurverdachten, antwoordde Cofer Black, toenmalig hoofd terrorismebestrijding van de CIA: 'All you need to know is that there was a "before 9/11" and there was an "after 9/11". After 9/11, the gloves came off.'²⁹ Dergelijke uitspraken zijn olie op het vuur voor hen die vermoeden dat de CIA zich bezighoudt met praktijken die moeilijk in het openbaar te verdedigen zijn. Een veelgehoorde analyse is dat er sinds '9/11' meer dan voorheen een discrepantie bestaat tussen wat officieel beleid is en wat in de praktijk, verborgen voor het publiek, plaatsvindt. President Bush en de meeste relevante functionarissen ontkennen stellig dat er een beleid wordt gevoerd waardoor terreurverdachten wreed behandeld worden, tegelijkertijd twijfelen de talrijke critici van *extraordinary rendition* er niet aan dat dit toch het geval is.

Het bestaan van de discrepantie tussen officieel beleid en vermoede praktijk is schadelijk voor het imago van de Verenigde Staten en mogelijk ook voor de betrekkingen met bondgenoten. Naarmate meer bijzonderheden over het programma van de *extraordinary renditions* bekend worden, zal de oppositie ertegen toenemen. De onbuigzame houding van het Witte Huis maakt het echter onwaarschijnlijk dat er in het beleid vóór 2008 verandering komt.

Noten

- 1 *The New York Times*, 30 maart 2005.
- 2 *New Statesman*, 17 mei 2004; *The Washington Times*, 16 mei 2005.
- 3 Melissa Boyle Mahle, *Denial and Deception: An Insider's View of the CIA from Iran-Contra to 9/11*, New York: Nation Books, 2004, blz. 203.
- 4 *The Washington Post*, 22 april 2005.
- 5 Human Rights Watch, *Still at Risk: Diplomatic Assurances No Safeguard Against Torture*, vol. 17, no. 4 (D), april 2005, blz. 3.
- 6 *The New York Times*, 11 maart 2005.
- 7 *Ibid.*, 6 maart 2005.

- 8 Human Rights Watch, *Black Hole: The Fate of Islamists Rendered to Egypt*, vol. 17, no. 5 (E), mei 2005, blz. 34-35.
- 9 *The Times*, 2 augustus 2005; *The Washington Post*, 2 november 2005.
- 10 Jane Mayer, 'Outsourcing Torture: The secret history of America's "extraordinary rendition" program', in: *The New Yorker*, 14 februari 2005. Te vinden op: http://www.newyorker.com/fact/content/?050214fa_fact6 (geraadpleegd op 20 november 2005).
- 11 CRS [Congressional Research Service, The Library of Congress] Report for Congress, *Renditions: Constraints Imposed by Laws on Torture*, 28 april 2005, blz. 10.
- 12 *Ibid.*, blz. 2.
- 13 *The New York Times*, 6 maart 2005.
- 14 *The Washington Post*, 17 maart 2005.
- 15 Mayer, a.w. noot 10.
- 16 CRS, a.w. noot 11, blz. 11.
- 17 *The Washington Post*, 26 juni 2005.
- 18 *Ibid.*, 30 juni 2005.
- 19 *Ibid.*, 22 mei 2005.
- 20 *The New York Times*, 11 november 2005.
- 21 *The Sunday Telegraph*, 31 juli 2005.
- 22 Zoals geciteerd in Human Rights Watch, a.w. noot 8, blz. 2.
- 23 *The New York Times*, 6 maart 2005.
- 24 *Los Angeles Times*, 24 april 2005.
- 25 Mayer, a.w. noot 10.
- 26 *The Washington Post*, 2 november 2005.
- 27 *Ibid.*, 7 november 2005.
- 28 *Ibid.*, 4 november 2005.
- 29 Mayer, a.w. noot 10.

Drs M. Bader is in 2004 afgestudeerd in de Oost-Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam. Dr B.M. de Jong is verbonden aan de leerstoelgroep Oost-Europese geschiedenis en Oost-Europakunde van dezelfde universiteit.

Naschrift

Tijdens haar bezoek aan Europa begin december 2005 stelde Condoleezza Rice met nadruk dat Amerikaans overheidsperoneel geen verdachte personen martelt. Zij heeft echter lang niet alle twijfels kunnen wegnemen. Worden er bewust verdachten overgedragen aan landen die wél martelen? Hadden de ontvoeringen en mogelijke geheime gevangenschappen in Europa de instemming van de betrokken regeringen, zoals Rice duidelijk impliceerde? Het waren niet de minste vragen die onbeantwoord bleven.